

فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۷، شماره اول، بهار ۱۳۹۱، شماره پیاپی ۱۰۴

M. Ghadami
N. Aligholizadeh

مصطفی قدمی، استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه مازندران
ناصر علیقلی زاده فیروزجایی، استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه مازندران

E-mail: Ghadami56@yahoo.com

شماره مقاله: ۸۴۷

شماره صفحه پیاپی ۱۷۸۴۸-۱۷۸۷۴

ارزیابی توسعه گردشگری مقصد در چارچوب پایداری

نمونه مورد مطالعه (دهستان تمشکل / شهرستان تنکابن)

چکیده

توسعه پایدار گردشگری، فرآیندی است که با کیفیت زندگی میزبانان، تأمین تقاضای بازدیدکنندگان و بهمان نسبت با حفاظت منابع محیط طبیعی و انسانی در ارتباط است. در رویکرد توسعه پایدار گردشگری با تأکید بر نقش کلیدی نگرش ساکنان و گردشگران به منظور درک و ارزیابی مداوم عقاید، طرز فکر و تصورات آنان نسبت به توسعه گردشگری در مقصد، عمدتاً از شاخص‌های ذهنی استفاده شده و تلاش‌ها در جهت بسط این نوع شاخص‌ها بوده است. هدف این مقاله ارزیابی توسعه گردشگری دهستان تمشکل از توابع شهرستان تنکابن در چارچوب توسعه پایدار گردشگری است. از این رو، روش تحقیق پیمایشی متکی بر استفاده از پرسشنامه از سه گروه کلیدی ساکنان محلی، گردشگران و مسئولان بخش عمومی است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد فرایند توسعه گردشگری در دهستان تمشکل با تخریب منابع، نارضایتی جامعه گردشگران و نگرش منفی ساکنان محلی، از اصول و معیارهای توسعه پایدار گردشگری فاصله زیادی دارد و از الگویی ناپایدار پیروی می‌کند.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار گردشگری، ارزیابی منابع، جامعه میهمان و میزبان،

طبیعت گردی، تمشکل

۱- مقدمه

تا اواخر دهه ۱۹۷۰، گردشگری به عنوان فعالیتی طلایی و بدون دود (آلودگی) معرفی و همواره بر پیامدهای مطلوب و منافع آن بویژه منافع اقتصادی تاکید می‌شد (Choi, 2003, 77). از دهه ۱۹۸۰ یافته‌ها و گزارش‌های تحقیقی متعدد، پیامدهای زیست محیطی، اجتماعی و فرهنگی نامطلوب گردشگری را مورد تایید قرار دادند. در دهه مذکور پیامدهای زیست محیطی ناشی از گردشگری به تنها دغدغه محققان این حوزه مبدل شد (Butler, 1980, 5). در دهه ۱۹۹۰ در راستای پارادایم توسعه پایدار، رویکردهای سنتی توسعه گردشگری به چالش کشیده و با تاکید همزمان بر پیامدهای مطلوب و نامطلوب گردشگری، حرکت از گردشگری انبوه به سوی رویکرد توسعه پایدار گردشگری آغاز شد (Jurowski, Uysal & Williams, 1997, 3). رویکرد توسعه پایدار گردشگری، یک جایجایی از رویکردهای سنتی اقتصاد نئو کلاسیک در زمینه توسعه گردشگری، به یک رویکرد کلی‌نگرتر (سیستمی‌تر) را نشان می‌دهد که در آن نه تنها نیازهای بازار مورد توجه است بلکه نیازهای (ضروریات) جامعه و محیط زیست طبیعی نیز مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد (Hawkes & Williams, 1993, V). به عبارت دیگر، در رویکرد توسعه پایدار گردشگری در کنار توجه به گردشگری به عنوان عامل کلیدی پیش‌ران^۱ در توسعه ملی و منطقه‌ای، پیامدهای احتمالی آن بر ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه محلی و ظرفیتهای زیست محیطی و منابع طبیعی مقصد در قالبی ترکیبی و توأمان مورد توجه است.

گردشگری بویژه گردشگری بومی^۲ در ایران به عنوان عامل پیش‌ران قوی در دهه‌های اخیر رشد چشمگیری داشته و در نواحی گردشگر پذیر سهمی مهم در روند توسعه بویژه از ابعاد اقتصادی داشته است. در این رابطه استان مازندران به طور اعم و

---

1 - Driving Force

2 - Domestic Tourism

محدوده مورد مطالعه این تحقیق به طور اخص، با برخورداری از منابع متنوع طبیعی و بازار میلیونی گردشگران بومی، به عنوان یکی از اصلی ترین قطبهای گردشگری کشور مطرح بوده است.

رشد فعالیت‌های گردشگری در دهه‌های اخیر با تاثیر گذاری عمیق بر بنیانهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی، فرایند توسعه در منطقه مذکور و محدوده مورد مطالعه این تحقیق، را با چالش‌های جدی روبرو ساخته است. به طوری که در کنار منافع عمدتاً اقتصادی مجموعه‌ای از هزینه‌های اجتماعی و زیست محیطی ناشی از رشد فعالیت‌های گردشگری در حوزه‌های گردشگری استان (از آن جمله دهستان تمشکل در شهرستان تنکابن)، نمایان شده است. یافته‌های تحقیق (که در ادامه مقاله به تفصیل بحث خواهد شد) نشان می‌دهد روند توسعه فعالیت‌های گردشگری در حوزه مورد مطالعه با تخریب منابع گردشگری و اثرات منفی بر ابعاد اجتماعی و فرهنگی جامعه میزبان از اصول توسعه پایدار گردشگری فاصله گرفته است. به عبارت دیگر نقش گردشگری به عنوان عامل محرک در حال تبدیل شدن به عامل مخرب در روند توسعه ناحیه ای است. این امر در تضاد با اصول توسعه پایدار گردشگری، به عنوان شاهدی بر روند ناپایدار توسعه حوزه مورد مطالعه، روند نامطلوب توسعه و افول کیفیت مقصد و اُفت بازارهای آتی آنرا گوشزد می‌کند. از این رو هدف این تحقیق ارزیابی نقش گردشگری در دهستان تمشکل به عنوان نمونه ای از حوزه‌های گردشگری استان مازندران و ارائه مدلی جهت ارزیابی و پایش الگوی توسعه نواحی گردشگر پذیر است.

۲- زمینه‌های نظری

در دهه ۱۹۸۰ مفهوم توسعه پایدار با این درک که تداوم بدون محدودیت رشد اقتصادی، اثرات نامطلوب زیست محیطی و اجتماعی در پی خواهد داشت، مطرح شد و الگوهای رشد و توسعه اقتصادی تا آن زمان را به چالش کشاند. (Barbour, 1993)

(258). بدین ترتیب به دنبال گزارش برتلند در سال ۱۹۸۷، توسعه پایدار سفر طولانی‌اش را به سوی تبدیل شدن به یک پارادایم توسعه، در دوره جدید آغاز کرد (WCED, 1987). در همین راستا از دهه ۱۹۸۰، به دنبال گزارش‌های متعدد تهیه شده توسط صدها محقق، کارشناس دولتی و دانشگاهی و نهضت طرفداران محیط‌زیست، سرانجام رویکردهای توسعه گردشگری و دولت‌ها به چالش کشیده شدند و به منظور بازساخت چارچوب سنتی توسعه گردشگری همسو با رویکرد توسعه پایدار به شکلی که الزامات و استانداردهای جدید طرفداران محیط‌زیست و پایداری یک سطح بهینه از منافع اقتصادی اجتماعی را تأمین کند، تحت فشار قرار گرفتند (Choi, 2003, 77) بدین شکل از دهه ۱۹۹۰، حرکت از گردشگری انبوه به سوی رویکرد توسعه پایدار گردشگری آغاز شد (Jurowski, Uysal & Williams, 1997, p3) و مفهوم توسعه پایدار وارد ادبیات گردشگری شد.

توسعه پایدار گردشگری، فرآیندی است که با بهبود کیفیت زندگی میزبانان، تأمین تقاضای بازدیدکنندگان و بهمان نسبت حفاظت منابع محیطی طبیعی و انسانی در ارتباط است (Butler, 1998, 25; Hall & Lew, 1998, 24; UNCED, 1992; Hunter & Green, 1995, 22; WTO, 1996). برخی نویسندگان، گردشگری پایدار را به عنوان رویکردی که مستلزم عملکردی برای حیات و کیفیت بلندمدت هم منابع طبیعی و هم انسانی است، تعریف می‌کنند (Bramwell & Lane, 1993, 71). ریس معتقد است، گردشگری پایدار، نیازمند جلوگیری از تخریب و انحطاط سیستم‌های اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیکی جامعه میزبان است و ساکنان بومی باید از آن منفعی را کسب کنند. به منظور تحقق موفقیت‌آمیز گردشگری پایدار، این پارادایم مستلزم ترکیب چشم‌انداز^۳، سیاست، برنامه‌ریزی، مدیریت، پایش^۴ و فرآیندهای یادگیری اجتماعی است (Rees به نقل

³ - Vision

⁴ - Monitoring

از: Gunn, 1994, 25). برخلاف پارادایم سنتی، گردشگری پایدار می‌تواند اهداف متعادل اجتماعی - اقتصادی و زیست محیطی در سطح محلی و منطقه‌ای را برآورده سازد (Wight, 1993, 9). از این رو در قالب رویکرد توسعه پایدار گردشگری، بررسی نقش گردشگری در توسعه منطقه‌ای و محلی عموماً از ابعاد اقتصادی، اجتماعی یا اجتماعی فرهنگی و محیطی صورت می‌گیرد (Mowforth & Munt, 1998, 121) چراکه ابعاد گردشگری پایدار لازم و ملزوم یکدیگرند و متقابلاً یکدیگر را تقویت می‌کنند (Reid, 1995, 38).

در ادبیات گردشگری موضوعات اصلی پایداری اقتصادی شامل منافع اقتصادی، متنوع‌سازی اقتصاد محلی، رشد اقتصادی کنترل شده، بهبود روابط محلی و منطقه‌ای و توزیع عادلانه منافع اقتصادی در اقتصاد محلی می‌باشد (Chamberlain, 2002, p134). همچنین بُعد اقتصادی پایداری گردشگری، بر درآمد مناسب، ثبات قیمت کالاها و خدمات و برابری فرصت‌های شغلی در جامعه دلالت دارد (McCool, 1995, 29). در این راستا طرفداران پارادایم سنتی گردشگری انبوه، هدف اصلی توسعه گردشگری را به حداکثررسانی منافع اقتصادی آن می‌دانند، (Whitton, 2002; McGahey, 1996) و در طرف دیگر طرفداران گردشگری پایدار معتقدند که نرخ رشد توسعه گردشگری باید در حد و سازگار با ظرفیت‌های جامعه باشد و منابع طبیعی و فرهنگی در معرض خطر را بازیابی کند (Trousdale & Gental, 1998).

بُعد محیطی پایداری به ترکیب عوامل محیطی با منابع گردشگری و اثرات متقابل آنها دلالت دارد، که نباید تحت تأثیر تغییرات اساسی آسیب بینند (McCool, 1995, 28). در گردشگری پایدار، پایداری اجتماعی - فرهنگی دلالت دارد بر توجه به هویت اجتماعی و سرمایه اجتماعی و توجه به فرهنگ جامعه و امتیازات آن و توجه به تقویت انسجام اجتماعی و عزت نفس که به ساکنان جامعه اجازه خواهد داد تا زندگی خودشان را کنترل کنند (دخالت در امور زندگی خودشان) (Choi, 2003, 33). به منظور دستیابی به هدف

گردشگری پایدار، مشارکت ساکنان محلی در فرایند تصمیم‌گیری یک الزام است (قدمی، ۱۳۸۶، ۲۹) (Gunn, 1994, 48 ; Hart, 1998,; Murphy, 1983, 8 ; Pigram 1990
1990, 8: Hall ,1994, 32 , ,2, Mcintosh et all,1995, 87; ;Ritchie,1993, 379)

شکل ۱: مدل مفهومی توسعه پایدار گردشگری

همچون مفهوم توسعه پایدار، در کنار بحثهای گسترده در زمینه تعریف و تبیین مفهوم و ابعاد توسعه پایدار گردشگری، یکی از چالش‌های روبروی افرادی که می‌خواستند تئوری توسعه پایدار و به دنبال آن توسعه پایدار گردشگری را برای اجرا ترجمه کنند، تعیین این بود که چه محدودیتهایی باید اعمال شود؟ چه کسی باید آنرا تضمین کند؟ و آنها در چه سطحی باید تحقق یابند؟ (Friesen,1997, 22). تا کنون در زمینه این که چطور می‌توان توسعه پایدار گردشگری را عملیاتی کرد، پرسش‌های زیادی مطرح شده است. در این راستا چندین چارچوب مفهومی مرتبط با موضوع پایداری معرفی شدند (WTO,1993) و بسیاری از محققان گردشگری برای توسعه و بکارگیری مفاهیم، مدل‌ها، سیستم‌های پایش و شاخص‌های گردشگری پایدار، تلاش زیادی صورت داده

اند (WTO, 1993; RDC / ETB, 1992 ; WTT1995; WTO1996, UNCED, 1992) Sirakya et al, 2001, 411 ; Butler, 1993, 27 ; Miller, 2001, 351 ; Bramwell & Lane 1993, 4 ; Gun, 1994, 45; Inskip, 1991, 25) در بسیاری از تحقیقات با زمینه گردشگری، در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی مقیاس‌های سنجش اثرات گردشگری توسعه یافته‌اند و مجموعه‌ای از شاخص‌های اندازه‌گیری اثر ارائه شده است (Orams, 1995, 3: Ap&Crompton,1998, 120: TSaur et al,2005, 2). معیارها و شاخص‌های توسعه پایدار، نقش مهمی در تصمیم‌گیری‌های آگاهانه در همه سطوح دارند. این‌ها اطلاعاتی را فراهم می‌آورند که بروی توسعه پایدار و اندازه‌گیری روند پیشرفت به سوی توسعه پایدار، تأکید می‌کنند (CSD,1997, 8; Briassoulis, 2001, 409). علاوه بر این شاخص‌ها می‌توانند تغییرات را کمی کرده و چارچوبی برای اهداف فراهم آورند و سپس اقدامات را پایش کنند (Hunter & Green, 1995, 45).

در ادبیات گردشگری پایدار همواره بر نقش کلیدی نگرش ساکنان و گردشگران به عنوان مولفه‌های اصلی گردشگری پایدار تأکید شده است و به منظور درک و ارزیابی مداوم عقاید، طرز فکر و نگرش ساکنان و گردشگران، عمدتاً از شاخص‌های ذهنی استفاده شده و تلاش‌ها در جهت بسط این نوع شاخص‌ها بوده است (Sheldon & Abenoja, 2001, 435; Allen, Long, Perdue & Kiselbach, 1988, 16) تحقیقات متعددی در رابطه با این موضوع، کارآیی و قابلیت اعتماد پذیری شاخص‌های ذهنی را مورد تأیید قرار داده‌اند (Ap and Crompton,1993 ; Hall 1994 ;Getz 1994; Haralambopolous and Pizam 1996; Murphy 1981,1983; Sheldon and Var1985, (Belise and hoy,1980; .Gursory et al,2002, Wall,1983, Lawson et al 1998,) Brougham and Butler 1981; Pizam, 1982; Murphy, 1983; O'Reilly, 1986; Liu and Var 1986; Perdue, et al 1987; Liu et al,1987; Pizam 1987; Long et al,1990; Martin and Uysal 1990; Madrigal,1993; Lankford and Howard,1994; Mccool and Martin 1994; Hernandez, et al, 1996; Kim,2002; Gursory,et al 2002; Choi, 2003, 8 : Mc Gehee and Andereck, 2004)

۳- محدوده مورد مطالعه

قلمرو مکانی این تحقیق دهستان تمشکل از بخش نشتارود شهرستان تنکابن استان مازندران است. این دهستان در سال ۱۳۸۵، ۱۰۷۱۴ نفر در قالب ۲۸۷۹ خانوار جمعیت داشته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶). دهستان تمشکل، در فاصله ۱۵ کیلومتر از شهر تنکابن با آب و هوای معتدل خزری و برخورداری از جاذبه‌های طبیعی شامل، ساحل دریا، چشم انداز جنگلی و راه ساحلی، در فاصله ۲۴۰ کیلومتری از شهر تهران واقع شده است. دهستان مذکور از زمان پهلوی اول به عنوان مقصد گردشگری داخلی مورد توجه قرار گرفته است. شکل گیری جریانات انبوه گردشگری^۵ به این مقصد به اواسط دهه ۱۳۶۰ بر می‌گردد و تا کنون دائما بر رونق آن افزوده شده است. این دهستان ساحلی. دارای ۲۶ روستا می‌باشد که اکثر آنها نزدیک به خط ساحلی واقع شده اند. مطالعات میدانی نشان می‌دهد انگیزه اصلی گردشگران در سفر به این حوزه بهره مندی از مولفه‌های طبیعی است از این گونه گردشگری آن طبیعت گردی می‌باشد.

دهستان تمشکل دارای دو دسته از گردشگران شامل گردشگران اقامتی^۶ و خانه دوم است که تقریبا همزمان شکل گرفته‌اند.

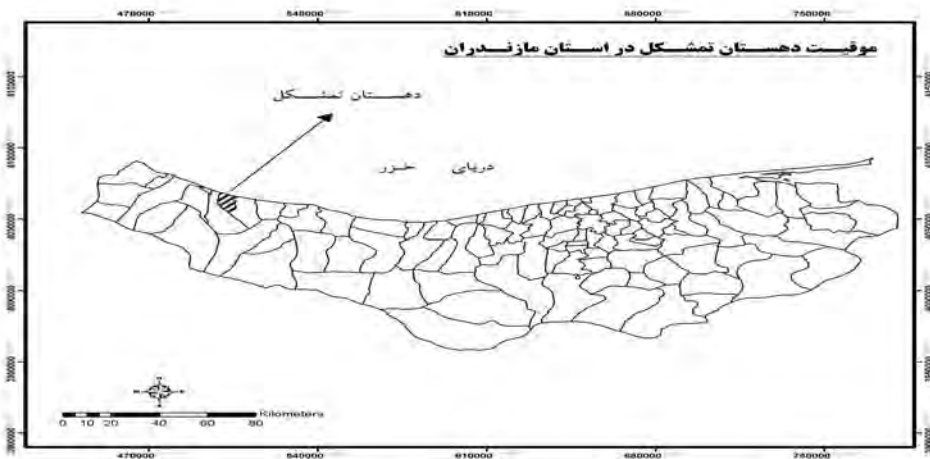
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

---

5 - Mass Tourism

⁶ - منظور از گردشگران اقامتی، آن دسته از گردشگرانی است که حداقل یک شب از واحدهای اقامتی حوزه (هتل، ویلا یا اجاره‌ای و...) استفاده می‌کنند و معادل واژه overnight Tourist در نظر گرفته شده است.

نقشه (۱) موقعیت دهستان تمشکل از شهرستان تنکابن در استان مازندران

۴- روش شناسی تحقیق

هدف این مطالعه ارزیابی پایداری توسعه گردشگری در دهستان تمشکل است. در این تحقیق از روش‌های توصیفی و تحلیلی از نوع پیمایشی استفاده شده است تا به این سوال اصلی پاسخ داده شود که آیا توسعه گردشگری در مقصد مورد نظر پایدار است؟ در این مطالعه، به منظور ارزیابی الگوی فعلی توسعه گردشگری در دهستان مذکور، از روش بارومتری پایداری استفاده شده است. بدین منظور کل جامعه آماری به سه گروه متفاوت شامل ساکنان محلی، گردشگران و مسئولان بخش عمومی، تقسیم شد. از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی شده با ترکیبی از افراد زن و مرد در طیف سنی ۱۸ سال و بالاتر استفاده شد. با هدف شکل دادن چارچوبی پایه جهت ارزیابی پایداری حوزه، پرسشنامه‌ها حاوی سوالاتی بودند در مورد نگرش هر گروه از ساکنان محلی، گردشگران و مسئولان منابع نسبت به دو گروه دیگر. مجموع سوالات پرسشنامه بر اساس نتایج تحقیقات محققان در سایر حوزه‌های گردشگری دنیا جمع‌آوری شد. پرسشنامه‌ها از ابتدای مرداد ماه ۱۳۸۷ به مدت دو هفته که مصادف است با اوج جریانات گردشگری در

حوزه، در میان جامعه آماری توزیع شد. از مجموع پرسشنامه‌ها، ۲ عدد قابلیت استناد در تحقیق را نداشتند. نحوه پرسشگری به صورت تحویل پرسشنامه به افراد بود. به منظور توسعه سیستم شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری، ابتدا از طریق تجزیه و تحلیل روابط درونی میان ذینفعان جامعه محلی، گردشگری و منابع، متغیرهای موثر بر پایداری حوزه‌های مقصد به صورت تجربی و بر اساس مرور ادبیات مربوطه، جمع‌آوری و در قالب ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی طبقه‌بندی شدند و لیستی از ۶۸ شاخص ارزیابی پایداری گردشگری تهیه شد. سپس تکنیک دلفی برای تشخیص و تعیین نهایی شاخص‌های ارزیابی و وزن‌های اولیه هر یک، مورد استفاده قرار گرفت. مقیاس پنج‌بندی لیکرت برای درجه‌بندی و امتیازدهی هر شاخص مورد استفاده قرار گرفت که امتیازدهی کارشناسان براساس ویژگی‌هایی چون قابلیت درک، اهمیت و تناسب هر شاخص صورت گرفت. سرانجام بدلیل فقدان تفاوت معنی‌دار در نتایج آزمون T وابسته در راند دوم دلفی، یک توافق جمعی حاصل شد و سیستم شاخص‌های توریسم پایدار (STIS) با ۶۴ شاخص در حوزه ایجاد شد. جدول (۱).

به منظور ارزیابی پایداری توسعه گردشگری در محدوده مورد مطالعه، از مدل بارومتری پایداری پرسکات آلن^۷ استفاده شد. در این مدل کل نتایج ارزیابی توسعه پایدار گردشگری مقصد، به طیفی از پایدار تا ناپایدار با فاصله خنثی تقسیم می‌شود. (رک. ۵-۳- نتایج ارزیابی)

۵- یافته‌های تحقیق

۵-۱- سیستم شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری

مجموعه شاخص‌های پایداری توسعه گردشگری بر اساس فرایند ذکر شده در بند روش تحقیق تهیه و تدوین شدند. جدول (۱)

⁷ - Prescott – Allen, 1997

۵-۲- محاسبه وزن شاخص‌ها

پس از ایجاد مجموعه شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری، وزن شاخص‌ها براساس

اهمیتشان با فرمول زیر محاسبه شد.

$$W_{ij} = \frac{P_i}{\sum_{i=1}^6 P_i} * \frac{q_{ij}}{\sum_{j=1}^k q_{ij}}$$

فرمول (۴-۱)

در این فرمول W_{ij} ، وزن شاخص j ام از جنبه رابطه‌ای i ام

q_{ij} ، امتیاز متوسط اهمیت شاخص j در جنبه رابطه‌ای (i)

P_i ، امتیاز متوسط اهمیت جنبه رابطه‌ای (i)

k ، تعداد شاخص‌ها در جنبه رابطه‌ای i ام

جدول شماره (۱) وزن متغیرهای توسعه پایدار گردشگری دهستان تمشکل

رابطه مولفه‌ها	جنبه	متغیر و تشریح	امتیاز متغیر	وزن متغیر
تاثیر گردشگری بر جامعه محلی	اقتصادی		2.82	
			4.72	0.79
			4.58	0.68
			4.87	0.73
			2.06	0.39
			1.58	0.62
			1.25	0.69
			1.32	0.52
			2.20	0.60
تاثیر گردشگری بر جامعه محلی	اجتماعی - فرهنگی		2.30	
			3.94	0.64
			2.06	0.53
			2.11	0.59
			3.28	0.66

0.60	1.18	- زنده نگه داشتن فرهنگ محلی و هویت فرهنگی مردم	
0.71	2.75	- تبادل فرهنگی مثبت میان ساکنان و گردشگران	
0.80	1.37	- افزایش ازدحام و شلوغی در سطح حوزه	
0.66	2.20	- افزایش اعمال غیر قانونی (جرم و...)	
0.61	3.08	- پایین آمدن کیفیت محیط زندگی ساکنان	
0.64	2.21	- کاهش صمیمیت خانوادگی اجتماعی	
0.70	1.66	- ایجاد مشکل برای جوانان در تامین زمین و مسکن	
0.68	2.12	- فشار تقاضا بر خدمات و زیر ساختها	
0.61	1.98	- الگوبرداری ساکنان بومی از رفتار و منش گردشگران	
	1.78	محیطی	
0.70	2.54	- تخریب محیط در نتیجه ساخت و ساز بیش از حد خانه دوم	
0.62	2.26	- افزایش میزان آلودگی آب و کمبود آن	
0.62	2.17	- افزایش میزان آلودگی صوتی و آلودگی هوا	
0.79	1.07	- تخریب و تجاوز به حریم منابع طبیعی	
0.71	1.27	- افزایش میزان زباله و مواد زائد در مقصد	
0.72	1.02	- تخریب مناظر و چشم اندازهای طبیعی	
0.66	2.11	- به طور کلی کاهش کیفیت محیط زیست و آسیب به رسانی	
	1.65	اقتصادی	
1.46	1.15	- نقش گردشگری در کمک اقتصادی به حفاظت از منابع	
1.59	2.22	- " " " توجیه اقتصادی حفاظت از منابع	
1.74	1.74	- " " " توسعه و بهبود کیفیت منابع گردشگری	
1.99	1.48	- " " " آسیب زدن به منابع و وارد کردن خسارت به آن	
	2.61	اجتماعی	
1.46	3.14	- افزایش سطح آگاهی مردم نسبت به اهمیت منابع	
1.42	3.25	- افزایش سطح آگاهی و حساسیت مسئولین و مدیران بخش عمومی نسبت به اهمیت منابع	
1.76	1.43	- مشارکت گردشگران در امر حفاظت و صیانت از منابع	
	1.30	محیطی	تاثیر جامعه
2.23	1.16	- فشار بر منابع بیش از حد ظرفیتشان	محلی بر
2.14	1.42	- تخریب و زوال تدریجی یا سریع منابع گردشگری	گردشگری

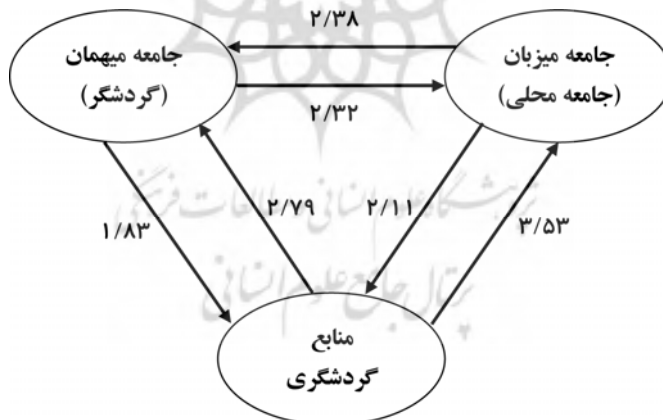
1.98	1.32	- کاهش تدریجی کیفیت منابع گردشگری	
	2.38	اجتماعی	تاثیر منابع بر گردشگری
4.07	1.25	- فراهم کردن فرصت تجارب ارزشمند برای گردشگران	
3.65	1.08	- فراهم کردن فرصت تبادل فرهنگی برای گردشگران	
4.07	3.65	- رفتار ساکنان محلی با گردشگران در ایجاد انگیزه برای سفرهای بعدی	
4.15	3.55	- دوستانه و مودبانه بودن رفتار جامعه محلی با گردشگران	
	2.93	اجتماعی	
1.88	2.98	- کیفیت منابع در ایجاد انگیزه در گردشگران برای سفرهای مجدد	
2.40	2.65	- رضایت خاطر گردشگران از سفر به مقصد	
2.09	3.11	- افزایش سطح آگاهی‌های محیطی گردشگران	
2.26	2.24	- فراهم کردن تجارب طبیعی/ انسانی ارزشمند برای گردشگران	
2.26	2.71	- تاثیر بر کیفیت گذران اوقات فراغت گردشگران	
2.31	3.89	- ایجاد احساس خاص سپاس و احترام(شگفتی) به طبیعت در گردشگر	
	2.38	اقتصادی	
1.74	3.11	- جذب بازدیدکنندگان بیشتر	
2.41	1.64	- مدت زمان اقامت گردشگران	
	2.00	اجتماعی	تاثیر جامعه محلی بر منابع
1.56	2.35	- حمایت از حفاظت منابع	
2.14	1.47	- مشارکت در مدیریت و برنامه ریزی منابع	
1.99	2.17	- درک اهمیت منابع در آینده مقصد از طرف جامعه محلی	
	2.20	محیطی	
2.47	2.15	- بهره برداری افراطی از منابع	
2.17	2.18	- فشار بر منابع در اثر گسترش‌های کالبدی به پیرامون	
2.02	2.25	- آلوده کردن محیط زیست	
2.32	2.20	- در معرض خطر دادن اکوسیستم حوزه مقصد	
	4.67	اقتصادی	
2.08	4.85	- تاثیر زیاد در بهبود وضعیت اقتصادی مردم محلی	
2.38	4.48	- به طور کلی فراهم کردن منافع زیاد برای جامعه محلی	
	3.12	اجتماعی	
2.16	1.24	- برقراری تعاملی مفید میان مردم و مسئولان مدیریت منابع	

2.37	3.33	- ایجاد پیوند و دلبستگی میان مردم محلی و منابع
2.30	4.79	- هویت بخشی به جامعه مقصد
	3.02	محیطی
2.30	3.89	- اهمیت یافتن موضوع حفاظت از منابع در حوزه مقصد
1.98	2.14	- ارتقاء کیفیت محیط زندگی مردم در نتیجه توجه به حفاظت از منابع

منبع: نگارندگان

۳-۵- نتایج ارزیابی

در این مرحله از مسئولان و افراد مطلع در حوزه به عنوان ذینفعان مولفه منابع، از ساکنین به عنوان نمایندگان مولفه جامعه محلی و از گردشگران به عنوان ذینفعان جامعه گردشگران پرسشنامه پر شد. در این مطالعه بارومتری پایداری پیشنهاد شده توسط پرسکات آلن^۸ مورد استفاده قرار گرفته است که در آن نتایج ارزیابی توسعه پایدار گردشگری مقصد، به طیفی از پایدار تا ناپایدار با فاصله خنثی تقسیم می‌شود.

شکل (۲) میزان پایداری روابط میان مولفه‌های کلیدی توسعه پایدار گردشگری در دهستان

تمشکل ۱۳۸۶

اعداد نشان‌دهنده درجه پایداری روابط میان گردشگران، جامعه محلی و منابع است.

منبع: نگارنده

⁸ - Prescott – Allen, 1997

بررسی نتایج، گویای این نکته است که در میان کلیه روابط میان مؤلفه‌ها، جنبه رابطه‌ای اثر منابع بر جامعه محلی با میانگین $3/53$ مطلوبترین نوع رابطه بوده است که طبق مدل پرسکات آلن در وضعیت بالقوه پایدار قرار دارد. نامطلوبترین نوع رابطه میان مؤلفه‌های مورد بررسی، تأثیر گردشگری بر منابع دهستان تمشکل بوده است که با میانگین $1/83 = \bar{x}$ نشان‌دهنده وضعیت ناپایدار منابع تحت تأثیر گردشگری است. علاوه بر این سایر روابط میان مؤلفه‌های گردشگری پایدار در حوزه مذکور نیز در وضعیت بالقوه ناپایدار قرار دارند. کیفیت روابط دو طرفه میان هر یک از مؤلفه‌های گردشگری پایدار در دهستان تمشکل جز در رابطه میان تأثیر منابع بر جامعه محلی، زنگ خطری است برای آینده اقتصادی، اجتماعی و محیطی نسل حاضر و آتی آن و این امر تهدیدی جدی در زمینه توسعه پایدار گردشگری و توسعه پایدار دهستان مذکور محسوب می‌شود.

۵-۳-۱- تأثیر منابع بر جامعه محلی

ماهیت منابع گردشگری تمشکل تأثیر مثبتی بروی توسعه جامعه محلی آن داشته است و امتیاز پایداری آن در بالاترین سطح $3/35$ بود. در این تأثیرگذاری که از ابعاد اقتصادی $4/67 = \bar{x}$ ، ابعاد اجتماعی $3/12 = \bar{x}$ و ابعاد محیطی $3/02 = \bar{x}$ در شرایط بالقوه پایدار تا پایدار قرار دارد، منابع موجود در دهستان تمشکل در بهبود وضعیت اقتصادی مردم و فراهم کردن منافع قابل توجه برای جامعه، ایجاد پیوند میان مردم و منابع، هویت بخشی جامعه مقصد، و اهمیت یافتن موضوع حفاظت از منابع، نقش بسزایی را ایفا کرده است (جدول شماره ۱).

۵-۳-۲- تأثیر جامعه محلی بر منابع

کیفیت اثر گذاری جامعه محلی تمشکل بر منابع موجود در حوزه، ماهیتی نامطلوب داشته و درجه پایداری آن با میانگین $2/11 = \bar{x}$ در شرایط بالقوه ناپایدار قرار دارد. این

رابطه، از بعد اجتماعی با امتیاز $\bar{x}=2/00$ و بُعد محیطی با امتیاز $\bar{x}=2/20$ در شرایط بالقوه ناپایدار قرار دارد. بر این اساس از بُعد اجتماعی، مشارکت مردم در امر مدیریت و برنامه‌ریزی منابع در سطح بسیار پایینی است $\bar{x}=1/47$ ، همچنین حمایت مردم از بحث حفاظت منابع $\bar{x}=2/35$ و درک اهمیت منابع در آینده اقتصادی حوزه $\bar{x}=2/17$ در سطحی نامطلوب و بالقوه ناپایدار قرار دارد.

از بُعد محیطی، ماهیت بهره‌برداری مردم از منابع $\bar{x}=2/15$ ، میزان وارد کردن آلاینده به محیط $\bar{x}=2/25$ و تهدید اکوسیستم حوزه $\bar{x}=2/20$ در شرایط بالقوه ناپایدار قرار دارد و از این رو فعالیتهای جامعه محلی نیز به عنوان یکی از عوامل در بروز آسیب‌های محیطی در دهستان تمشکل مطرح است.

۵-۳-۳- تأثیر گردشگری بر منابع

این جنبه از رابطه، با امتیاز میانگین $1/83$ نسبت به ۵ رابطه دیگر در نامطلوبترین وضعیت، و شرایط ناپایدار قرار دارد. منابع گردشگری یکی از سه مؤلفه کلیدی در تحقق توسعه پایدار گردشگری محسوب می‌شود. در پی رشد و رونق گردشگری در حوزه مورد مطالعه، منابع گردشگری آن به شدت مورد بهره‌برداری قرار گرفته و از این حیث دچار آسیب شده است. تأثیرگذاری گردشگری در مقصد از بُعد اقتصادی با شاخص‌هایی چون نقش گردشگری در کمک اقتصادی به حفاظت از منابع، در توجیه اقتصادی حفاظت از منابع، توسعه و بهبود کیفیت منابع گردشگری و آسیب‌زدن به منابع یا وارد کردن خسارت به آن، با میانگین امتیاز $\bar{x}=1/65$ در شرایط ناپایدار قرار دارد. تأثیرگذاری گردشگری از بُعد اجتماعی، نیز در شرایط بالقوه ناپایدار قرار دارد. جدول (۱).

از بُعد محیطی، تأثیرگذاری گردشگری بر منابع دهستان مورد مطالعه، با میانگین $\bar{x}=1/30$ در شرایط بسیار نامطلوبتر از دو بُعد قبلی قرار دارد. فشار بر منابع موجود بیش از حد ظرفیتشان، $\bar{x}=1/16$ ، تخریب و زوال تدریجی و در مواقعی شتابزده منابع $\bar{x}=1/42$

و کاهش تدریجی کیفیت منابع حوزه $\bar{x}=1/32$ ، از جمله شواهد وجود وضعیت ناپایدار در رابطه میان گردشگری و منابع است.

۵-۳-۴- تاثیر گذاری گردشگری بر جامعه محلی

میانگین امتیاز این نوع تأثیر گذاری $\bar{x}=2/32$ است که نشان‌دهنده نامطلوب بودن رابطه وجود وضعیت بالقوه ناپایدار است. از بعد اقتصادی میانگین امتیاز $\bar{x}=2/82$ نشان‌دهنده این امر است که گردشگری در حوزه مورد نظر، اگرچه منافع اقتصادی کوتاه مدت به همراه داشته است اما از لحاظ اقتصادی وضعیتی بالقوه ناپایدار دارد. شاخص‌های این بُعد شامل؛ افزایش درآمد افراد، افزایش سطح درآمد ارگانهای دولتی، افزایش فرصتهای شغلی، افزایش هزینه کالا و خدمات، افزایش قیمت زمین و مسکن، افزایش هزینه زندگی مردم، نوسان فصلی درآمد، اشتغال افراد غیربومی در مشاغل کلیدی، است. از این بُعد، گردشگری در کنار منافع‌اش، هزینه‌هایی را هم در جامعه تمشکل به همراه داشته است. تأثیر گذاری گردشگری بر جامعه محلی از بُعد اجتماعی - فرهنگی در شرایط بالقوه ناپایدار $\bar{x}=2/30$ قرار دارد. ارتقاء سطح استاندارد زندگی مردم، افزایش سطح آگاهی مردم، تبادل فرهنگی مثبت میان مردم و گردشگران، بهبود کیفیت زندگی مردم، از جمله اثرات مثبت این رابطه محسوب می‌شود و در کنار آن، عدم تأثیر گذاری بروی وضعیت زیرساختها، خدمات عمومی، امکانات و تسهیلات گردشگری، تأثیر منفی بر فرهنگ بومی، افزایش ازدحام و شلوغی، افزایش اعمال غیرقانونی، ایجاد مشکل برای جوانان در تأمین زمین و مسکن، فشار بر خدمات و زیرساختها، الگوبرداری ساکنان بومی از رفتار و منش گردشگران از جمله اثرات منفی گردشگری از بُعد اجتماعی و فرهنگی در حوزه مورد مطالعه می‌باشند. تأثیر گذاری گردشگری بر جامعه محلی دهستان تمشکل از بُعد محیطی نیز با میانگین $\bar{x}=1/78$ در شرایط ناپایدار قرار دارد (جدول ۱).

۵-۳-۵- تأثیر جامعه بروی گردشگری

در ادبیات مربوط به توسعه پایدار گردشگری، یکی از اصلی‌ترین عوامل موفقیت گردشگری در حوزه‌های مقصد، پذیرش و نگرش مثبت ساکنان محلی در رابطه با گردشگری کجسوب می‌شود. کیفیت تأثیرگذاری در جامعه محلی بر گردشگری در دهستان تمشکل، ماهیتی منفی داشته و با میانگین $\bar{x} = 2/38$ در شرایط بالقوه ناپایدار قرار دارد. در این رابطه اگرچه از نظر گردشگران، رفتار ساکنان محلی در ایجاد انگیزه سفر مجدد برای آنان موثر بوده $\bar{x} = 3/65$ و به طور کلی رفتار ساکنان محلی با گردشگران دوستانه و مؤدبانه بوده است $\bar{x} = 3/55$ اما جامعه محلی در واقع در فراهم کردن فرصت تجارب ارزشمند برای گردشگران، $\bar{x} = 1/25$ و فراهم کردن فرصت تبادل فرهنگی با گردشگران $\bar{x} = 1/08$ ، نقش مهمی ایفا نکرده‌اند. لازم به ذکر است که این امر می‌تواند ناشی انگیزه گردشگران از سفر به حوزه مذکور باشد که اساساً تفریح و طبیعت‌گردی است و نه گردشگری فرهنگی و انسان‌شناسی.

۵-۳-۶- تأثیر منابع بر گردشگری

منابع گردشگری دهستان مورد مطالعه، بنیانهای طبیعی دارد. در واقع عامل اصلی جذب گردشگران به حوزه مذکور مؤلفه‌های طبیعی چون آب و هوا، چشم‌اندازهای طبیعی، جنگل، رودخانه و ... است. اما علاوه بر منابع اولیه گردشگری، حوزه مقصد نیازمند منابع ثانویه گردشگری می‌باشد که شامل موضوعاتی چون خدمات، تجهیزات و تأسیسات گردشگری و زیرساختهای مربوط است. از این حیث دهستان تمشکل بسیار فقیر است. از این رو در حوزه مورد نظر تأثیرگذاری منابع بر گردشگری با میانگین امتیاز $2/79$ در شرایط بالقوه ناپایدار قرار دارد. از بُعد اجتماعی با میانگین $\bar{x} = 2/93$ ، شاخص‌هایی چون کیفیت منابع در ایجاد انگیزه سفر مجدد $\bar{x} = 2/98$ ، رضایت خاطر گردشگران $\bar{x} = 2/65$ ، افزایش سطح آگاهی‌های محیطی گردشگران $\bar{x} = 3/11$ ، فراهم

کردن تجارب طبیعی / انسانی ارزشمند برای گردشگران $\bar{x}=2/24$ ، تأثیر بر کیفیت گذران اوقات فراغت $\bar{x}=2/71$ و ایجاد احساس خاص سپاس و احترام (شگفتی) به طبیعت $\bar{x}=3/89$ ، دلالت بر عدم مطلوبیت منابع از نظر گردشگران حوزه دارد. از بعد اقتصادی، وضعیت منابع برای تأثیر بر گردشگری در شرایط بالقوه ناپایدار $\bar{x}=2/38$ قرار دارد که مستلزم توجه بیشتر مسئولین و مدیران شهری به ارتقاء کیفیت منابع و بهبود وضعیت آن با هدف جذب گردشگران بیشتر $\bar{x}=3/11$ و افزایش مدت زمان اقامت گردشگران در حوزه $\bar{x}=1/64$ است.

۶- ارزیابی پایداری کل سیستم گردشگری

به منظور ارزیابی کل سیستم گردشگری در حوزه مذکور، داده‌های جمع‌آوری شده از گروه‌های دخیل و ذینفع (مسئولان، مردم و گردشگران)، براساس ۶ جنبه رابطه‌ای مذکور، بی‌مقیاس شده و در معادلات زیر قرار گرفت. فرمول

$$Y_{ij} = \frac{r_{ij}-1}{4} * W_{ij} \quad (2) \quad Y_{ij} : \text{امتیاز وزنی شاخص } j \text{ در جنبه رابطه‌ای } (i) : r_{ij} :$$

(Score) امتیاز شاخص j در جنبه رابطه‌ای (i) : w_{ij} : وزن Weight شاخص j در جنبه رابطه‌ای (i) که این وزن از طریق روش دلفی که در میان کارشناسان صورت گرفته بود، بدست می‌آید.

$$Y_i = \sum_{j=1}^k Y_{ij} \quad (3) \quad \text{فرمول}$$

Y_i : جمع امتیازات وزنی جنبه رابطه‌ای i ام است : k : تعداد شاخص‌های موجود در رابطه i است.

$$Y = \sum_{i=1}^6 Y_i \quad (4) \quad \text{فرمول}$$

که در این فرمول Y ، جمع امتیازات وزنی برای سیستم توسعه گردشگری است.

مطابق با فرمول‌های فوق و جدول (۲)، سطح پایداری توسعه گردشگری در دهستان تمشکل، امتیاز ۳۶/۸۳ را گرفته است. امتیاز حاصله از این فرمول در طیفی میان صفر تا ۱۰۰ قرار می‌گیرد.

بر اساس بارومتري پایداری، امتیاز ۵۰ به عنوان سطح متوسط در نظر گرفته می‌شود. نتایج ارزیابی نشان می‌دهد، سیستم توسعه گردشگری در دهستان تمشکل در وضعیت ناپایداری بالقوه قرار دارد. به منظور تعیین میزان حرکت هر یک از جنبه‌های رابطه‌ای میان مؤلفه‌های پایداری گردشگری (منابع، جامعه میهمان، جامعه میزبان) به سوی پایداری، به کمک فرمول شماره (۵)، سطح دستیابی به پایداری هر یک از روابط محاسبه شد. فرمول

$$Di = \frac{Yi}{Wi} \quad (5)$$

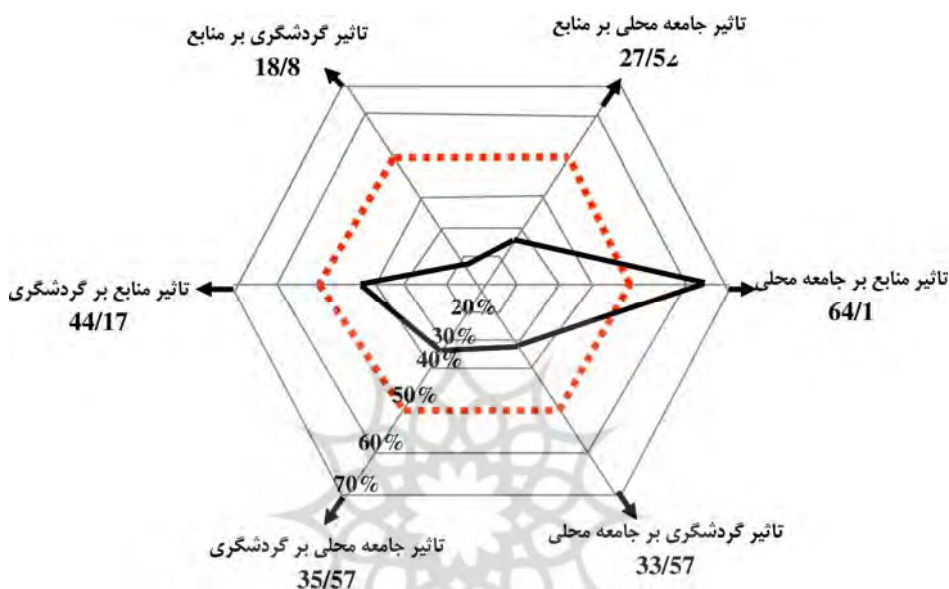
Di : درصد دستیابی به پایداری در جنبه رابطه‌ای Yi : جمع امتیاز وزنی شاخص‌های جنبه رابطه‌ای Wi : جمع وزن شاخص برای جنبه رابطه‌ای Yi نتایج نشان می‌دهند تنها در مورد تأثیرگذاری منابع بر جامعه محلی سطح دستیابی به پایداری بالاتر از متوسط است (۶۴/۱ درصد) و در مابقی روابط، فاصله‌ها تا سطح متوسط دستیابی به پایداری (یعنی ۵۰ درصد) نیز زیاد است. کمترین میزان دستیابی به پایداری در میان مؤلفه‌ها، تأثیر گردشگری بر منابع با سطح ۱۸/۸ درصد است که حداقل تا رسیدن به سطح متوسط یعنی ۵۰ درصد فاصله زیادی دارد.

جدول شماره (۲) سطح دستیابی پایداری گردشگری در دهستان تمشکل

جنبه ارتباطی	وزن Wi	امتیاز وزنی Yi	درصد دستیابی به پایداری
تأثیر منابع بر جامعه محلی	15.58	۹.۹۹	6۴.1
تأثیر جامعه محلی بر منابع	14.68	۴.۰۴	۲۷.۵۲
تأثیر منابع بر گردشگری	17.35	۷.۶۶	۴۴.۱۷
تأثیر گردشگری بر منابع	17.76	۳.۳۴	۱۸.۸

۳۵.۵۷	۳.۶۷	15.94	تأثیر جامعه محلی بر گردشگری
۳۳.۵۷	۶.۱۳	18.27	تأثیر گردشگری بر جامعه محلی

منبع: نگارندگان

شکل (۳) سطح دستیابی به پایداری روابط مؤلفه‌های پایداری گردشگری در دهستان تمشک ۱۳۸۶

منبع: نگارندگان

۷- نتیجه گیری

نتایج نشان می‌دهد، روابط میان مؤلفه‌های توسعه پایدار گردشگری در حوزه مقصد (جامعه محلی، منابع، گردشگری) کیفیت نامطلوبی دارند. بر این اساس نحوه تأثیرگذاری گردشگری بر منابع مقصد به عنوان ضعیف‌ترین رابطه در طبقه ناپایدار قرار گرفته و نشان‌دهنده عملکرد نامطلوب و تخریبی گردشگری در حوزه مقصد است. منابع گردشگری دهستان مورد نظر اساساً طبیعت پایه هستند و اصلی‌ترین انگیزه گردشگران دهستان بهره‌مندی از عناصر طبیعی حوزه چون آب و هوا، مناظر طبیعی، جنگل، رودخانه می‌باشد. کنش گردشگری در حوزه مذکور طی ۱۵ سال اخیر (۱۳۷۰ - ۱۳۸۵) با چنان

سرعت و شدتی صورت گرفته که کیفیت منابع گردشگری را به وضعیت ناپایدار کشانده است و در واقع انتظار می‌رود خود گردشگری با عملکرد نامطلوبش گردشگری در دهستان مذکور را از بین ببرد. علاوه بر این، نحوه تأثیرگذاری گردشگری بر جامعه محلی دهستان مورد مطالعه با ترکیبی از اثرات مثبت و منفی، در وضعیت بالقوه ناپایدار قرار دارد. ماهیت عملکردی گردشگری در مورد منابع حوزه، نشان می‌دهد که وضعیت ناپایدار شکل گرفته در مورد منابع گردشگری، در انتظار ابعاد (اقتصادی)، اجتماعی و محیطی جامعه محلی آن نیز می‌باشد و ادامه روند فعلی با گذار از وضعیت بالقوه ناپایدار، در آینده‌ای نزدیک به وضعیت ناپایدار ختم خواهد شد.

همچنین نتایج مدل ارزیابی پایداری کل سیستم گردشگری در دهستان تمشکل نشان می‌دهد، وضعیت سیستم با در نظر گرفتن اثرگذاری سه مؤلفه کلیدی توسعه پایدار گردشگری؛ یعنی جامعه میهمان، جامعه میزبان و منابع در قالب ۶ رابطه دو طرفه، در شرایط بالقوه ناپایدار قرار دارد (Score=۳۶/۸۳).

نتایج ارزیابی‌ها نشان می‌دهند، با توجه به ماهیت عملکردی گردشگری در رابطه با منابع و جامعه محلی، الگوی توسعه گردشگری در دهستان تمشکل در وضعیت ناپایدار و نامطلوب قرار دارد و ادامه بقای الگوی توسعه فوق‌الذکر، آسیب‌زدن به جامعه محلی و خسارت جبران‌ناپذیر به منابع حوزه را در پی خواهد داشت.

منابع

- ۱- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، شناسنامه آبادی‌های کشور، شهرستان تنکابن
- ۲- قدمی، مصطفی، ۱۳۸۶، مدل سازی توسعه شهری- گردشگری (نمونه: شهر کلاردشت)، رساله دکتری در رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری به راهنمایی محمد تقی رهنمایی، دانشگاه تهران.
- 3- Allen, L. R. Long, P. T., Perdue, R. R., & Kieselbach, s. (1988). The impact of tourism development on resident's perception of community life. *Journal of Travel Research*, 27 (1), 16-21.
- 4- Ap,J.,and J.L.Crompton 1993;Residents' Strategies for Responding to Tourism Impacts, *Journal of Travel Research* 32 (1)pp 120-131
- 5- Ap., J., & Crompton, J. L. (1998). Developing and testing a tourism impact scale. *Journal of Travel Research*, 37 (2), 120-130.

- 6- Barbour, J. (1993). Ethics in an age of technology, San Francisco: Harper Collines.
- 7- Belisle, F. J. & Hoy, D. R. (1980). The perceived impact of tourism by residents, case studies in Santa Marta, Columbia. *Annals of tourism research*. 7 (2), 83-101.
- 8- Bramwell, B., & lane, B. (1993). Sustainable tourism: an evolving global approach, *journal of sustainable tourism*, 1 (1), 1-5.
- 9- Briassoulis, H. (2001). Sustainable development and its indicators : Through a glass darkly. *Journal of Environmental Planning and Management*, 44 (3), 409-427.
- 10- Brougham, J.E., and R.W. Butler 1981; A Segmentation analysis of Resident Attitudes to the Social Impact of Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol7
- 11- Butler, R, W, (1993). Tourism: an evolutionary perspective. In J. G. nelson, R. Butler & G wall (Eds), *Tourism & sustainable development: monitoring, planning, & managing* (pp. 27-43). Dept, of geography publication series No. 37. Waterloo, Ontario : university of waterloo.
- 12- Butler, R. W. (1980). The concept of tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. *Canadian Geographer*. 24, 5-12.
- 13- Butler, R. W. (1998). Sustainable tourism – looking backwards in order to progress? In C. M. Hall & A. A. lew (Eds), *sustainable tourism: Geographical perspectives* (PP. 25-34). New York : Addison Wesley Longman ltd.
- 14- Chamberlain, K. (2002). Asia pacific. In A. Lockwood A & S. Medlik (Eds), *Tourism & hospitality in the 21st century* (pp. 134-53). Boston, M.A: Butterworth Heinemann.
- 15- Choi, S.H.; 2003, Measurement of Sustainable Development progress for Managing Community Tourism, Dissertation for PHD) Texas A&M University
- 16- CSD. (1997). Indicators of sustainable development: programmed of work on indicators for sustainable development of the commission on sustainable development. As contained in the report of the secretary – general to the CSD on chapter 40 of agenda 21, “information for decision – making” (E / C N. 17/1995/18) (online). Available <http://www.un.org/esa/sustdev/program.htm>. 8pp.
- 17- Friesen, S. Susan; (1997), Sustainable Tourism Development; A master's Degree Project, the university of Calgary, Faculty of Environmental Design (planning)
- 18- Getz, D. 1994 ; Resident Attitudes Towards Tourism: A longitudinal Survey in Spey Valley, Scotland. *Tourism Management* 15
- 19- Gunn, C. A. (1994) *Tourism planning: Basics, concepts, cases*, 3rd ed. Washington DC : Taylor & Frances.
- 20- Gunn, C. A. (1994) *Tourism planning: Basics, concepts, cases*, 3rd ed. Washington DC : Taylor & Frances.
- 21- Gursory, Dogan, C. Jurowski and M. Uysal, 2002 ; Resident Attitudes A Structural Modeling Approach, *Annals of Tourism Research*, Vol 20, No1.
- 22- Gursory, Dogan, C. Jurowski and M. Uysal, 2002 ; Resident Attitudes A Structural Modeling Approach, *Annals of Tourism Research*, Vol 20, No1.
- 23- Hall, C. M. & lew, A. A (1998). The geography of sustainable tourism development: introduction. In C. M. Hall & A. A. lew (Eds), *sustainable tourism: geographical perspectives* (pp. 1-24). New York: Addison Wesley Longman Ltd.
- 24- Hall, C.M., 1994: *Tourism and politics: policy, Power and Place*. Chichester: Wiley.
- 25- Haralambopoulos, Nicholas and A. Pizam 1996 ; Perceived Impacts of Tourism the case of Samos, *Annals of Tourism Research*, Vol 23 , No3 pp 501-521.
- 26- Hart, M. (1998). Indicators of sustainability. <http://www.subjectmatters.com/indicators>, accessed, July 14, 2000.

- 27- Hawkes, S., & Williams, P. (1993). From principles to practice : A casebook of best environmental practice in tourism. Burnaby, BC : Centre for Tourism policy
- 28- Hernandez,Sigfredo A.,J.Cohen and H.L.Garcia 1996 ; Resident Attitudes towards An Instant Resort Enclave, *Annals of Tourism Research*,Vol 23 No4
- 29- Hunter, C., and H. green (1995). *Tourism and environment*, London: rout ledge.
- 30- Inskip, E. (1994). *National and regional tourism planning: methodologies and case studies*. London: Routledge.
- 31- Jurowski, C., Uysal, M. & Williams, D. R. (1997). A theoretical analysis of host community resident reactions to tourism. *Journal of tourism research*. 36 (2), 3-11.
- 32- Kim, (2002). The effects of tourism impacts upon quality of life of residents in the community, Dissertation submitted to the faculty of the Virginia polytechnic instituted and state university in partial fulfillment of the requirements for there degree of doctor of philosophy.
- 33- Lankford,S.V, and D.R.Howard 1994 ; Developing a Tourism Impacts Attitude Scale, *Annals of Tourism Research*,Vol 21
- 34- Lawson,R.W.,J.Williams,T.Young , and J.Cossens, 1998 ; A Comparison of Residents' Attitudes Towards Tourism in 10 Newzealand Destinations, *Tourism Management* 19(3)
- 35- Liu, J. C., Sheldon, P. J. & var, T. (1987). Resident perceptions of the environment impacts of tourism of tourism. *Annals of Tourism Research*. 14. 17-37.
- 36- Liu,Juanita c. and Turgut Var 1986 ; Resident Attitudes towards Tourism Impacts in Hawaii, *Annals of Tourism Research*,Vol 13
- 37- Long,P.T., R.R. Perdue and L. Allen (1990);Rural Resident tourism Perceptions and Attitudes by Community Level of Tourism, *Journal of Travel research*, 28(3)
- 38- Madrigal,R.1993; A Tale of Tourism in Two Cities, *Annals of Tourism Research*,Vol 20
- 39- Martin,B.S. and Uysal,M(1990); examination of the relationship between carrying capacity and the tourism lifecycles: Management and policy implications. *Journal of Environmental Management*, 31,
- 40- Mccool ,S.F., and S.R.Martin 1994 ; Community Attachment and Attitudes Toward Tourism development, *Journal of Travel Research* 32 pp.29-34.
- 41- McCool, S. F. (1995). Linking tourism the environmental, and concepts of sustainability: setting the stage. In S. F. McCool, & A. E. Watson (Eds)., comps. *Linking tourism, the environment at, and sustainability*. Gen. Tech. Rep. INNNT – GTR – 323. Ogden, UT : USDA, Forest service, intermountain Research
- 42- McGahey, S. (1996). *Tourism: the multiplier effect & leakage*. <http://www.uog.edu/sbdc/journals>,accessedApril28,2003
- 43- MCGehee.N.G and K.L.Andereck,(2004); Factors Predicting rural Residents' Support of Tourism, *Journal of Travel research*, vol 43
- 44- McIntosh, R. W., Goeldner, C. R., & Ritchie, J. R. B. (1995) *tourism principles, practices, and philosophies*, 7th ed. New York : John willey & Sons.
- 45- McIntyre, G. (1993). *Sustainable tourism development: guide for local planners*. Madrid world tourism organization.
- 46- Miller, G. (2001). The development of indicators for sustainable tourism: results of a Delphi survey of tourism of tourism researchers. *Tourism management*, 22, 351-362.

- 47- Mowforth, A., & Munt, I. (1998). *Tourism & sustainability: New tourism in the third world*. London : Rutledge.
- 48- Murphy,P.E. 1981; *Community Attitudes to Tourism a Comparative Analysis*, Tourism Management 2
- 49- Murphy,P.E.1983 ; *Perceptions and Attitudes of Decision Making Groups in Tourism Centers* ,Journal of Travel Research,21(3)
- 50- Orams, M. B (1995). *Towards a more desirable form of ecotourism*, Tourism Management, 16 (1), 3-8.
- 51- O'Reilly,A.M.(1986),*Tourism Carrying Capacity Concept and Issues*, Tourism Management,7,4
- 52- Perdue,R.R,P.T.Long , and L.Allen 1987 ;*Rural Resident Tourism Perceptions and Attitudes*. Annals of Tourism Research,Vol 14
- 53- Pigram, J. J. (1990). *Sustainable tourism – policy considerations*. Tourism, studies, 1 (2) 2-9.
- 54- Pizam, A. (1987). *Tourism impacts: the social costs to the destination community as perceived by its residents*. Journal of travel research, 16, 8-12.
- 55- Pizam,A, (1982) ;*Tourism and Crime: Is there a Relationship?* Journal of Travel Research 20(3)
- 56- Reid, D. (1995). *Sustainable development: An introductory guide*. London: Earth scans Publications.
- 57- Ritchie, J. R. B. (1993). *Crafting a destination vision: putting the concept of resident responsive tourism into practices*. Tourism Management, 12, 379-389.
- 58- *Rural development commission (RDC) / English tourism board (ETB) (1992) the green light: Guide to sustainable tourism development*. London, UK: RDC / ETB.
- 59- Sheldon, P. J., & Abenoja, T. (2001). *Resident attitudes in a mature destination: the case of Waikiki*. Tourism management, 22 (5), 435-443.
- 60- Sheldon,P. and Turgut Var,1985 ;*Tourism Forecasting: State-of-the-Art*, Journal of Forecasting vol 4
- 61- Sirakaya, E., Jamal, t., & choi, H. S. (2001). *Developing tourism indicators for destination sustainability*. In D. B. Weaver (Ed)., *the encyclopedia of ecotourism* (pp, 411-32). New York : CAB International
- 62- Trousdale, W., & Gentoral, F. (1998). *Trouble in paradise : Moving island towards sustainable tourism development, the Urban century*, 1(4), <http://www.canurb.com/ipo/feb98-1htm>,accessedNovember5,2002
- 63- Tsaour .S. H, Lin.Y.c, Lin .J. H; 2005, *Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource, community and tourism management*. Tourism Management(Article in press)
- 64- *United Nations Conference on Environment & Development (UNCED) (1992). Rio Declaration on Environment & Development*. Rio de Janeiro, Brazil : (UNCED).
- 65- Wall,G,1983 ; *Cycles and Capacity: A Contradiction Terms?*, Annals of Tourism Research,Vol 10
- 66- WCED (world commission on Environment and development) (1987) *our common future*. Oxford: university press.
- 67- Whitton, T. (2002). *The contribution of tourism to the national economy*. National tourism summit, 2nd Aug, 2002, warsick, fiji, <http://internetfiji.com/tes/warwick.html>,accessedMarch26,2003.

- 68- Wight, P. (1993) Ecotourism: Ethics or eco – sell? Journal of travel research, 31 (3), 3-9.
- 69- World tourism organization (WTO) (1993). Sustainable tourism development: Guide for local planners. Madrid: world Tourism Organization.
- 70- World travel & tourism council (WTTC), world tourism organization (WTO), & Earth Council (1995). Towards environmentally sustainable development. Madrid: world tourism organization.
- 71- WTO (The World Tourism Organization). (1996). What tourism managers need to know : a practical guide to the development and use of indicators of sustainable tourism. Madrid, Spain: the world tourism organization.

